

Norrlandsfiskaren som blev borgare i Arboga

Thomas Norström från Nordmaling,
Ångermanland.

Förord

Ibland fästs blicken, i släktforskningen, på anor som färdats verkligen långväga och bytt miljö på många sätt och vis.

Min morfars farfars mormors farfars bror Thomas Norström flyttade som 25-åring i november 1755 från nordligaste Ångermanlands kustland till ända till handels- och hantverksstaden Arboga längst in i Mälaren.

Resan och livsödet påminner om förhållanden kring både fiske, jordbruk och handel under frihetstiden och gustaviansk tid.

Mats Burell

Innehållsförteckning

Förord.....	2
Norrlandsfiskaren svär borgared i Arboga.....	3
Norrlandsfararen inflyttad året innan och gifter sig efter ett år.....	4
Köpte blivande svågerns gård halvåret innan vigseln.....	4
Affärer med jordbruksfastigheter i Arboga – och skutskeppare.....	5
Trebarnsfar – sonen blev borgmästare i Arboga.....	5
Bondson från Öre älv	6
Lax- och sikfiske som näring	8
Fiskenäringen ersätts av jordbrukets produkter kring år 1750	9

Norrlandsfiskaren svär borgared i Arboga

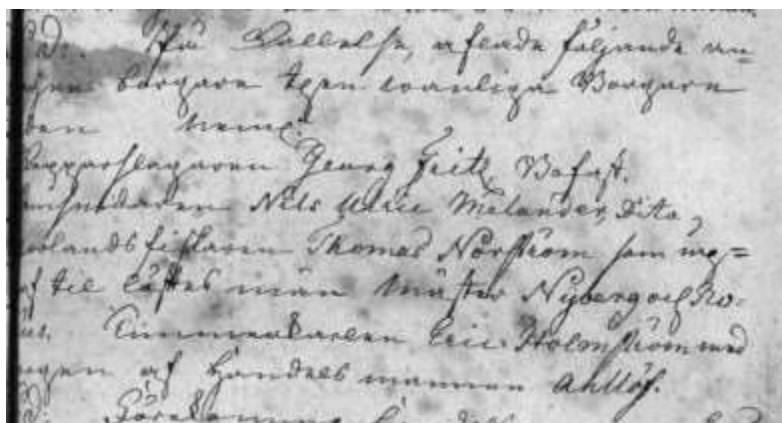
Lördagen den 4 december 1756, dagen före andra advent, infann sig Thomas Norström i det gamla medeltida rådhuset i Arboga. För stadens borgmästare och råd var det "den vanliga borgareden" som de nya borgarna skulle avlägga, men gissningsvis var det en stor dag för den 26-årige Thomas.

Vi vet att det var 6 grader kallt den dagen i Stockholm, genom den från just 1756 och framåt bevarade mätserien, och förmodligen var det ungefär samma temperatur i Arboga. Sedan mitten av november hade det varit minusgrader med undantag för dagarna innan, då det varit blidväder.

Den 4 december var en lagtima (dvs ordinarie) rådstuvudag och närvarande var sekreteraren, tillika vice borgmästaren Ernst Pape och de sex rådmännen Wesslinder, Crom, Schaij, Forssten, Bornander och Moberg.

Thomas var inte ende som avlade borgared denna dag. Även kopparslagaren Georg Fritz och sadelmakaren Ulric Melander samt timmerkarlen Eric Holmström avlade ed samtidigt.

Bokbindaren Nyberg nämns i rådhusrättens protokoll i samband med att borgareden avläggs som en av två löftesmän, något som inte antecknades för de båda borgare som var bofasta (i Arboga).

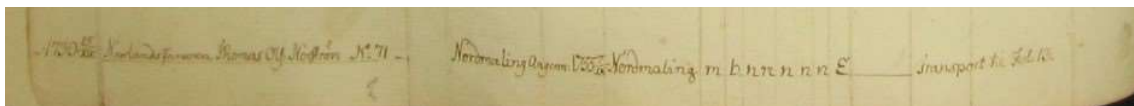

Källa: Riksarkivet Uppsala, Arboga rådhusrätt och magistrat, AI:44 s 473.

Thomas tituleras *Norrlandsfiskare* i rådhusrättens protokoll och den titeln återkommer också i mantalslängden för år 1757, upprättad hösten 1756, där han är skriven hos bokbindaren Zacharias Nyberg i gård nummer 48.

Norrlandsfararen inflyttad året innan och gifter sig efter ett år

I husförhörslängden som prästen förde tituleras Thomas Norström *Norrlandsfarare*. Har framgår också att han flyttat till Arboga drygt ett år innan han avlade borgareden, den 7 november 1755 och att han kommer från Nordmaling i Ångermanland, där han också var född år 1730.

Källa: Riksarkivet Uppsala, Arboga stadsförsamlings kyrkoarkiv, Aia:2 s 77 (ArkivDigital)

Det var säkert detta förhållande, att han så nyligen flyttat till Arboga och inte hunnit bli "bofast" som gjorde att det krävdes att borgareden styrktes med löften av bofasta borgare, där bokbindaren Nyberg i gården 48, var den ene.

Det är också av allt att döma genom bokbindaren som Thomas Norström ganska snart etablerar sig som bofast i staden. En av bokbindarens gesäller, Johan Berg, hade en syster Catharina, med vilken Thomas Norström gifter sig söndagen den 13 november 1757 i Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga, knappt ett år efter att han svurit borgareden,

Thomas gifte in sig i en genuin arbogafamilj, plåtslagarsläkten Berg. Järnbearbetning tillhörde traditionellt till en av stadens främsta hantverk då möjligheten att skyddat i Arbogaån påbörja utskeppningen av järnet från gruvorna i Bergslagen var det som bidragit till stadens betydelse. Plåt- och harneskmakarämbetet hade fram till 1700-talets början varit skrå för samtliga plåtslagare i riket och plåtslagarna var många i Arboga.

Köpte blivande svågerns gård halvåret innan vigseln

Redan ett halvår innan bröllopet köpte också den nyblivne borgaren Thomas Norström den 2 april en plåtslagarfamiljs gård i Arboga, men inte familjen Bergs egen gård nr 40 i Stor- och Vretroten, där Catharina och Jonas gamle far plåtslagaren Johan Berg bodde med hustru och tjänstefolk.

Han köpte i stället plåtslagarsläkten Ahlbecks gård nr 7 i Västra kvarteret, Nordan ån, vid Stora Gatan (numera Nygatan) som också kommit i släkten Bergs ägo, genom att ytterligare en son i syskonskaran, den med Thomas jämnårige Eric Berg, kommit att inneha, genom att 1754 ha gift sig med Catharina Arnberg som var änka efter plåtslagaren Anders Ahlbeck, som avlidit 1753.

Detta sätt att "konservera änkor", som det kallades, att överta en verksamhet, genom att gifta sig med änkan efter en mästare, var mycket vanligt under skråtiden. Men Eric Berg och hans hustru Catharina valde att år 1757 flytta till Nyköping och sålde därför sin gård till Thomas Norström.

Lagfarts- och inteckningsprotokollet vid Arboga rådhusrätt är tämligen

omfattande vad gäller köpet. Det berodde på att Thomas också åtog sig att överta ett par skulder som säljaren Eric Berg hade till en borgare i staden och en bonde i Götlunda socken. Köpebrevet som återges i rättens protokoll berättar att det i köpet ingick *”numrerad brännvinspanna med helt och trenne pipor, allt av koppar, samt inmurad bryggkittel av järn och inuti gården en liten avstängd kryddgård ett på Stora gatan för porten brunn med täckning på sidträn av bräder.”*

Ganska snart blev således handlanden Thomas Norström, som han fortsättningsvis kom att tituleras, väl etablerad i Arboga, genom ingiftet i hantverkarläkter i staden och innehav av en hantverkargård.

Affärer med jordbruksfastigheter i Arboga – och skutskeppare

Thomas Norström etablerade sig år för år genom en rad fastighetsaffärer i Arboga som gick slag i slag.

Mellan åren 1760 och 1760 utökar Thomas Norström sitt fastighetsinnehav i Arboga genom ständigt nya affärer, främst inriktat på åkervretar inom stadens gränser. I flera fall ropade han också in åkervretar på auktion. Enligt ett utdrag av auktionskammarens protokoll den 30 maj 1765 som Norström föredde för rådhusrätten hade han t.ex. ropat in 2 tunnland 28 kappor åker uti Västra Ladubacksgärdet under 16 olika numrerade åkerlotter som handelsmannen Johan Rospigg låtit sälja genom frivillig auktion för att kunna betala skulder.

År 1774 gjorde Norström åter ett par fastighetsaffärer. Ytterligare ett antal slätter- och beteshagar på stadens södra skog inhandlades av madame Anna Beata Ljung och en mängd åkervretar på Västra Ladugårdsbacken ropades in på auktion. Slutligen år 1775 förvärvade Norström ett kålgårdstomter inne i staden.

Någon försäljning av egendom ser inte Norström ut att ha ägnat sig åt och när han redan 1780 avlider i hetsig feber är det ett rikt bo han lämnar efter sig med två hantverksgårdar (Nr 7 och nr 5 vid Stora gatan norr om ån), en kålgård, två trösklador, en halv slätterhage tillsammans med skepparen Johan Tillberg, hälften i slätter- och beteshagarna på stadens södra skog, och så mycket som 90 numrerade åkerlotter på stadens jordbruksmark.

Thomas Norström ägde också halva rusthålllet Goby i Arboga socken (landsförsamling), ½ mantal kronoskatte, som brukades av en arrendator.

Därtill ingick i boet en nummerjakt – *Prudentia* – med tacklage och inventarier. Arboga var en sjöfartsstad med numrerade jaktfartyg som främst färdades mellan Arboga och Stockholm för affärer. Av bouppteckningen framgår också att det enligt sterbhusets handelsböcker också fanns en del skulder till sterbhusets ”borgenärer i Stockholm”.

Trebarnsfar – sonen blev borgmästare i Arboga

I äktenskapet föddes två döttrar och en son. Äldsta dottern Cajsa Brita avled i barnsbörd, som nygift, redan två år efter att Thomas Norström avlidit. Dottern Stina Lisa (1763-1820) gifte sig 1781 med borgaren och handlaren Petrus

Hagstedt, med vilken hon fick 8 barn.

Sonen Johan T:son Nordström (1767-1840) övertog verksamheten som handlande och avancerade till rådman och i slutet även stadens borgmästare.

Fiskaren från norrlandskusten etablerade sig och sin familj i högsta grad i Arboga.

Bondson från Öre älv

Thomas Norström föddes år 1730 i Nordmalings socken i Ångermanland enligt anteckningen som prästen i Arboga gjorde i sin längd efter ankomsten 1756.

Nordmaling är den nordligaste socknen i Ångermanland, på gränsen till Västerbotten, söder om Umeå, och hör sedan 1810 också till Västerbottens län. Socknens byar är koncentrerade kring Öre älv och Lögde älv samt kustlandskapet med många vikar och öar utmed Bottenhavet.

Längs Öreälvens västra strand, inte långt från där älven rinner ut i Bottenhavet ligger en av socknens större odalbyar, dvs byar med enbart självägande bönder (skattebönder); Håknäs.

Det är här som Thomas föds den 25 september 1730 som son till bonden Olof Jonsson och hans hustru Britta Thomasdotter i gården nr 3 i Håknäs. Här växer han upp med sina föräldrar, sin sex år äldre bror, sin faster Sigrid och de gamla farföräldrarna Jon Olofsson och Sigrid Olofsdotter, som dock båda går bort när Thomas är 8 år gammal, år 1738. När Thomas var 15 år gammal bildade storebror Jonas familj och på kort tid därefter fick Thomas se så mycket som sex syskonbarn komma till världen innan han flyttade hemifrån ända till Arboga år 1756.

84

	1748	1749	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1756
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12

Nordmalings kyrkoarkiv Al:2 s 84

42

	1748	1749	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1756
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Per Jönsson	12	12	12	12	12	12	12	12	12

Nordmalings kyrkoarkiv Al:2 s 42

Lax- och sikfiske som näring

På en geometrisk karta från år 1713 är gården utmärkt med "C" och ägorna synliga i närheten av Öre älv men fråga var om det var bruket av ägorna som verkligen var gårdens huvudinkomstkälla.

Den jordbundna skatten som självägande bönder betalade till kronan levererades till stor del in natura och gårdarnas inriktning går att få en bild av genom att studera källorna. Av jordeboken för år 1751 framgår att det inte var jordbrukets varor som krävdes in av kronan utan resultatet av boskapsskötsel (smör), fiske (torkad fisk och strömming) och skogsbruk (tjära).

Strömmingsfisket hade traditionellt ansetts fritt längs Norrlandskusten vid alla skogs-, bergs- och stenstränder och skattlagd så att självägande bönder betalade skatt på den intäkt genom försäljning som de från tid till annan kunde få.¹

I Öre älv fångades i mitten av 1750-talet lax, laxöring, sik och nejonögon, enligt uppgifter som Norrlandsskildraren Adam Hulphers lämnade i en reseberättelse.

1 SOU 1925:19 s 136

havsfiske är ibland lönande; därigenom fås om sommaren något strömming, som till fetma liknar masbuk. Torsk, flundror och rudor fångades därutöver ibland i Bottenhavet, vartill tillkom även siklöjor. Nordmalings-Sik ansågs vara berömd.²

Nordmalings produkter såldes både till handlande i Härnösand och Umeå, på marknaden den 30 juni och vanliga torgdagar, alla lördagar. Utom bräder, tjära, smör och fiskvaror, sålde bönderna här även en del näver och träkärl. Nordmalings hamnar besöktes därför oftast med dessa städers fartyg.

Därutöver fanns längs Norrlandskusten ett antal fiskeplatser (fiskelägen eller fiskehamnar) där städernas fiskeborgare hade träffat överenskommelse med de bönder som ägde stränderna att ordna fiske och där fisket var organiserat i olika hamnlag som borgarna tillhörde.

Fiskenäringen ersätts av jordbrukets produkter kring år 1750

Åren från 1750 och framåt en period där fisket började ersättas av jordbrukets produkter i Nordmaling. Som alternativ till hemmansklyvning började nybyggen röjas på högre och mindre frostkänslig mark och även det frostkänsliga kornet började ersättas av råg.³

Samtidigt som fisket minskade i betydelse lokalt i Nordmaling gjordes dock insatser nationellt för att främja fiskenäringen. Stora mängder fisk importerades främst från Danmark-Norge.

År 1752 belades därför importerad fisk med en ny tullavgift som finansierade en Fiskerifond. Fiskarna fick rätt att bosätta sig även på kronans mark vid havsstranden utan att betala någon ersättning och de kunde få kontanta bidrag från fonden till byggnadsvirke efter särskild prövning.

Städernas fiskare fick också 1752 tillbaka de rättigheter till fiske som inskränkts 1745 i samband med att ett bolag inrättats – Fiskerisocieteten – för att främja fiske med holländska metoder. Städerna hade fått privilegiet upphävt, då det ansågs skada fiskeborgarnas näring i städer.⁴

Att Thomas Norström titulerades år i rådhusrättens protokoll år 1756 *Norrlandsfiskare* är därför inte förvånande. Förmodligen har Norström kunnat utnyttja de nya möjligheter som gavs för fiskare längs Norrlandskusten – Norrlandsfiskare – och ha resurser att även etablera sig som handlande borgare i en stad i Mellansverige, Arboga.

Samtidigt titulerades han borgare från Arboga i mantalslängden för Nordmaling 1755.

2 Hembygdsboken s 232

3 Hembygdsboken 196x s 218 ff

4 Awebro s 241 ff

Transpoud. 186		Particulair	
Prior, Mag	Johan Unaus	11	26
Organist	Epithil Linfors	1	1
Organist	Olof Wätthang	11	2
Dito	1. Hellenius	1	1
Organist	Johan Rindberg	11	1
Organist	Jon Mattsson	11	1
Organist	1. Andersson	11	2
Organist	1. Thomas Engström	1	1
Organist	1. Carl Rönholm	11	11
Organist	1. Eric Hallin	1	1
Organist	1. Thomas Nyström	1	1

Källa: Riksarkivet Härnösand, Häradsskrivaren i Norra Ångermanlands fögderi, vol. 25 (ArkivDigital)

Otryckta källor

Riksarkivet i Uppsala

Arboga stadsförsamlings kyrkoarkiv (SE/ULA/10117)

Husförhörlängder, serie A I a (genom webbplatsen Arkiv Digital)

Arboga rådhusrätt och magistrat (SE/ULA/10021)

Gemensamma protokoll, serie A 1 (genom webbplatsen Arkiv Digital)

Bouppteckningar och arvsikten, serie F 2 (genom webbplatsen Arkiv Digital)

Riksarkivet i Härnösand

Nordmalings kyrkoarkiv (SE/HLA/1010141)

Husförhörlängder, serie A I (genom webbplatsen Arkiv Digital)

Häradsskrivaren i Norra Ångermanlands fögderis arkiv (SE/HLA/1100026)

(genom webbplatsen ArkivDigital)

Lantmäteriet, Gävle

Historiska kartor, Nordmalings socken, Håknäs nr 1-6 (1713)

Litteratur

Hembygdsboken. Nordmalings och Bjurholms socknars historia. Förlagsbolaget Botnia, Umeå 1962.

Awebro, Kenneth, "Ett bottennapp för Sverige – fisket vid mitten av 1700-talet", i Leva vid Östersjöns kust: en antologi om naturförutsättningar och resursutnyttjande på båda sidor av Östersjön ca 800-1800. Rapport 2. 2008.

Utredning rörande fiskerättsförhållandena vid rikets kuster. Del 1. SOU 1925:19